

ارزیابی مولفه‌های هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران^۱

مریم السادات میرحیدری^۱؛ محبوبه غفوری^۲؛ عبدالله بیچرانلو^۳

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناخت فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ارائه شده در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران از نقطه نظر تاثیرگذاری بر شکل‌گیری و تقویت هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی دانشجویان، انجام گرفته است. **روش:** این پژوهش از نوع توصیفی است و در گروه پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. در این نوشتار با استفاده از روش تحلیل محتوا، برنامه‌ها و فعالیت‌های ارائه شده در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران طی یک دوره یک‌ساله (دی‌ماه ۹۱ - دی‌ماه ۹۲) بررسی و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. ابزار گردآوری اطلاعات سیاهه واریسی محقق ساخته است که با ۱۸ شاخص هدف و ۴۲ مولفه، میزان شاخص‌های راهبردی هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی در وبسایت‌های مذکور را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار داده است. بیشتر شاخص‌ها و مولفه‌های موجود از سند مولفه‌های هویت ایرانیان و همچنین سند شاخص‌های راهبردی، استخراج گردیده‌اند. **یافته‌ها:** یافته‌ها نمایان‌گر آن است که توجه برنامه‌های فرهنگی و مطالب موجود در وبسایت‌ها به مولفه‌های هویت ایرانی و اسلامی بیشتر از مولفه‌های هویت انقلابی است. در بررسی و مقایسه نتایج شاخص‌ها نیز مشخص گردید که شاخص رفتاری در هویت اسلامی که انعکاس‌دهنده ارزش‌ها و مراسم دینی در یک جامعه مذهبی است، جلوه و برجستگی بیشتری در مقایسه با شاخص سرزمین که آن هم حاوی ارزش‌ها و مراسم سنتی در هویت ایرانی است، داشته است. **نتیجه‌گیری:** نتایج نشان می‌دهد که غنی‌سازی برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، مذهبی، سیاسی و ارائه شناخت‌های زیربنایی، می‌تواند در شکل‌گیری و تقویت هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی جوانان در وبسایت دانشگاه‌ها مفید واقع شود.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، وبسایت، دانشگاه‌های دولتی شهر تهران، هویت ایرانی، هویت اسلامی، هویت انقلابی.

دریافت مقاله: ۹۲/۰۶/۱۳؛ تصویب نهایی: ۹۳/۰۲/۰۷.

۱. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی و پژوهشگر بنیاد ایران‌شناسی (نویسنده مسئول) / آدرس: تهران، خیابان شیخ بهایی جنوبی، خیابان ایران‌شناسی (۶۴ غربی)، بنیاد ایران‌شناسی / شماره: ۸۸۶۰۸۹۲۸ - ۰۲۱ / Email: m.s.mirheidari@gmail.com
۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.
۳. استادیار ارتباطات دانشگاه تهران.

الف) مقدمه

فناوری‌های اطلاعاتی نوین با نفوذ در ابعاد مختلف زندگی امروز، سبک زندگی افراد جامعه - به ویژه نوجوانان و جوانان - را تحت تاثیر قرار داده‌اند و در حال دگرگون ساختن الگوهای کسب و کار، اوقات فراغت، آموزش و ... در جامعه هستند.

به عبارت دیگر، فناوری‌های اطلاعاتی و جامعه مبتنی بر شبکه، الگوهای جدیدی از ساخت و رفتار اجتماعی ارائه می‌دهند که می‌تواند پیوندها و روابط بین انسانها، ملتها و ادیان را بازتعریف کند (کلوب روم، ۲۰۰۳).

در فرآیند انقلاب اسلامی و تحولات پس از آن، جامعه ایرانی در معرض دگرگونی‌های اجتماعی بسیاری قرار گرفت. در پی انقلاب اسلامی، هویت دینی جامعه ایران به شدت تقویت شد و تمام عرصه‌های زندگی سیاسی و اجتماعی ایرانیان را تحت تأثیر قرار داد. بدین ترتیب، نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران به منزله مهمترین عنصر نظم‌دهنده رفتار و توزیع‌کننده ارزش‌ها، می‌بایست برای خروج از چالش‌های هویتی و ایجاد تعادل و انسجام درون جامعه ایرانی از طریق حل اختلافات موجود، پویش هویتی خود را سامان دهد.

شکل‌گیری صحیح هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی در جوانان، مستلزم ارائه داده‌ها و اطلاعات مرتبط با فرهنگ ملی است. دانشجویان کنونی دانشگاه‌های ایران، نسل چهارم پس از انقلاب را تشکیل می‌دهند؛ نسلی که فاصله معناداری با نسل‌های پیشین دارند، که به دلیل تغییر در برخی باورها و تفاوت ادبیات و فهم پدیده‌ها و نحوه درگیر شدن با شرایط جدید، مطالبات تازه‌ای را مطرح ساخته‌اند، که اگر به درستی پرداخت نشود و به شیوه‌های اثربخشی ارائه نگردد، آنها را دچار عدم تعادل خواهد کرد. یکی از وظایف اساسی موسسه‌ها و سازمان‌های فرهنگی و تربیتی، به ویژه دانشگاه‌ها، سیاست‌گذاری فرهنگی و متناسب با وضعیت موجود در جامعه است.

بدین ترتیب، دانشگاه‌ها باید بتوانند با توجه به شرایط محیطی و علمی خود، پاسخگوی تقاضای دانشجویان و جوانانی باشند که از طریق فضای مجازی و وب سایت‌های دانشگاهی با آنها در تعامل و ارتباط هستند. تقاضاها و آمال اعضای یک دانشگاه در چهارچوب فرهنگی خاص و به صورت علمی، فرهنگی و سیاسی به اعضای آن عرضه می‌شوند. دانشگاه‌ها و موسسات علمی نیز درحالی که بسترها و اطلاعات لازم را برای اعضای خود فراهم می‌سازند، خود می‌توانند یکی از منابع و عوامل اثرگذار و حتی دگرگون‌ساز در زمینه هویت ایرانی - اسلامی تلقی شوند. بنابراین، مطالعه چگونگی ایجاد هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی در وب سایت‌های دانشگاه‌های دولتی، گامی به سوی آشنایی هرچه بیشتر مدیران، فرهنگیان، دانشجویان، برنامه‌ریزان و متصدیان آموزش عالی، برای هویت‌سازی در یکی از اجزای فرایند تربیت جوانان این مرز و بوم خواهد بود. به دلیل این که وب سایت‌های دانشگاه‌ها، تجلی‌گاه سیاست‌های

ارزیابی مولفه‌های هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی ... ♦ ۱۸۱

فرهنگی، اسلامی، سیاسی، اجتماعی و علمی آنها محسوب می‌شوند، این سیاست‌ها باید به گونه‌ای تدوین و عرضه شود که دانشجویان را با مؤلفه‌ها و مصداق‌های هویتی کشور خود آشنا سازد. از این رو، تحلیل محتوای این وب‌سایت‌ها روشن می‌سازد که برنامه‌ریزان آنها، تا چه اندازه در انتقال ویژگی‌ها و مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی در محتوای وب‌سایت‌های خود و درونی‌سازی آنها موثر عمل کرده‌اند؛ چراکه این سایت‌ها محل رجوع دانشجویان هستند و بهره‌گیری از آنها فرصت مطلوب و مناسبی برای معنابخشی و تقویت مؤلفه‌های هویتی جوانان و کمک به جلوگیری از بروز چالش‌های هویتی در آنها محسوب می‌شود.

بر این اساس، مطالعه وب‌سایت‌های دانشگاه‌های دولتی با تأکید بر نحوه ارائه الگوهای ساختاری و کارکردی هویتی، امکان بهره‌گیری بیشتری را در درک صحیح ارزش‌ها و نگرش‌های هویتی فراهم می‌سازد. به دلیل این که هویت ایرانی - اسلامی در طول دوره‌های مختلف، از تنوع، پیچیدگی، انعطاف‌پذیری و تغییرپذیری بسیاری برخوردار بوده است، پژوهش حاضر با هدف شناخت فعالیت‌های فرهنگی ارائه شده در وب‌سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران از منظر تأثیرگذاری بر شکل‌گیری و تقویت هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی دانشجویان، انجام گرفته است.

پرسش‌های اساسی مطرح شده در این پژوهش عبارتند از:

۱. به شاخص هویت ایرانی و مؤلفه‌های آن در وب‌سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران تا چه اندازه پرداخته شده است؟
۲. به شاخص هویت اسلامی و مؤلفه‌های آن در وب‌سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران تا چه اندازه پرداخته شده است؟
۳. به شاخص هویت انقلابی و مؤلفه‌های آن در وب‌سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران تا چه اندازه پرداخته شده است؟
۴. بر کدام یک از شاخص‌های هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی، بیشتر از دیگر مؤلفه‌ها تأکید شده است؟

وب‌سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران، به مثابه تجلی‌گاه سیاست‌های فرهنگی، اسلامی، سیاسی، اجتماعی و علمی هر دانشگاه، از عوامل مهم و تأثیرگذار در تبیین و پایداری مؤلفه‌های هویتی ایرانی، اسلامی و انقلابی هستند. در این پژوهش وب‌سایت‌های ۱۳ دانشگاه دولتی تهران شامل دانشگاه‌های تهران،

تربیت مدرس، علامه طباطبایی، علم و صنعت، صنعتی شریف، شهید رجایی، شهید بهشتی، خواجه نصیر، امیرکبیر، امام صادق(ع)^۱، الزهرا(س) و شاهد، بررسی و تجزیه و تحلیل شده‌اند.

ب) چهارچوب نظری پژوهش

باتوجه به این که پژوهش حاضر به مطالعه چگونگی انعکاس مؤلفه‌های هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران و تحلیل نحوه ارائه برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، مذهبی و سیاسی آنها می‌پردازد، بر رویکرد نظری واحدی تکیه ندارد؛ چهارچوب نظری این تحقیق را عمدتاً نظریات مانوئل کستلز^۲، استوارت هال^۳ و ورنر سورین^۴ تشکیل می‌دهند که در ادامه به اجمال به آن‌ها اشاره می‌شود؛

۱. به اعتقاد کستلز، گسترش اینترنت و شبکه‌های ارتباطی کامپیوتری به تدریج فرهنگ کاربران شبکه و حتی الگوهای ارتباطی آینده را شکل خواهد داد. از نظر وی، ارتباط کامپیوتری، جایگزین سایر وسایل ارتباطی نمی‌شود و شبکه‌های جدیدی ایجاد نمی‌کند، بلکه الگوهای اجتماعی که از قبل وجود دارند را تقویت می‌کند. سیستم‌های چندرسانه‌ای، بیشتر جلوه‌های فرهنگی را با همه تنوعشان در قلمرو خود جای می‌دهند. همه جلوه‌های فرهنگی از بدترین تا بهترین و از نخبه‌گراترین تا مردمی‌ترین در این جهان دیجیتال گرد هم می‌آیند. وی معتقد است که فناوری‌های جدید اطلاعات با تغییر فرایند پردازش اطلاعات، همه پهنه‌های فعالیت انسان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند و امکان برقراری رابطه پایان‌ناپذیر میان پهنه‌های مختلف و نیز بین عناصر و کارگزاران این فعالیت‌ها را فراهم می‌سازند (کستلز، ۱۳۸۰: ۴۳۱-۴۲۷). بدین ترتیب وی بر این باور است که فناوری‌های نوین با تضعیف پدیده‌های ملی و فرهنگی و ایجاد شکاف در آن‌ها، باعث تقویت هویت‌های فروملی می‌شود.

۲. استوارت هال از بنیانگذاران «مکتب مطالعات فرهنگی است». وی معتقد است که گروه‌ها و فرهنگ‌ها برای تعریف معنای نمادها و تعیین هویت آن‌ها در حال رقابت و مبارزه هستند. روشن است که در این مبارزه، رسانه‌ها و فناوری‌های ارتباطی نقش بسیار با اهمیتی دارند؛ اما مهمتر از رسانه‌ها، کنشگران و عاملانی هستند که پیام‌های این رسانه‌ها را تولید و تفسیر می‌کنند. به عقیده هال، صاحبان رسانه‌ها نمی‌توانند هر معنایی را که می‌خواهند برای پیام‌هایشان در نظر بگیرند؛ زیرا همه افراد در امر معنادگی نقش دارند. به نظر وی، مخاطبان این توانایی را دارند که در فرایند معنادگی، یعنی در تعریف نمادها و پیام‌ها فعالانه

۱. دانشگاه امام صادق(ع)، در اساسنامه، دانشگاهی غیرانتفاعی تعریف شده است، اما در سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی و هویتی خود، در هماهنگی کامل با سیاست‌های هویتی و فرهنگی رسمی کشور عمل می‌کند، از این رو، استثنائاً در کنار دانشگاه‌های دولتی دیده شده است.

2. Manuel Castells

3. Stuart Hall

4. Werner Joseph Severin

ارزیابی مولفه‌های هویت ایرانی-اسلامی و انقلابی ... ♦ ۱۸۳

شرکت کنند. بنابراین وی آینده فضای فرهنگی دیجیتال را به کنش و عملکرد انسان‌ها پیوند می‌زند (بهرامی کمل، ۱۳۸۸: ۱۱۱).

۳. بر اساس نظریه کاشت، تأثیر فضای مجازی و عملکرد این رسانه در ایجاد تغییرات فرهنگی و هویتی در افراد، تابع میزان، مدت و نوع مواجهه افراد با رسانه‌ها و فضای مجازی، میزان واقعی تلقی کردن محتوای آن و نیز نوع استفاده از فضای مجازی است. در نظریه سورین (۱۹۹۲) فرض اساسی نظریه پرورش بر این اصل استوار است که میان استفاده از رسانه‌های جمعی و واقعیت‌پنداری برنامه‌های رسانه‌ها ارتباط معنی‌داری وجود دارد. مخاطبانی که مدت زیادی در معرض رسانه‌ها قرار داشته و از آن استفاده می‌کنند، اطلاعات و ایده‌های رسانه‌ها را طبقه‌بندی کرده و در اثر این در معرض رسانه بودن چیزی را تولید می‌کنند که پرورش نامیده می‌شود (هرمز، ۱۳۷۹).

بدین ترتیب، هرچه میزان ومدت مواجهه افراد با اینترنت افزایش یابد و فرد، محتوای مواجهه را واقعی و مهم تلقی کند، بازتاب بیشتری در هویت ملی وی خواهد داشت. همچنین هرچه فرد بیشتر در معرض و مواجهه محتوای سایت‌های خبری، علمی و آموزشی مرتبط با هویت ملی قرار گیرد، میزان تاثیرپذیری وی در استفاده از اینترنت و مؤلفه‌های هویتی مطرح در آن بیشتر خواهد شد.

ج) ادبیات و چهارچوب مفهومی تحقیق

۱- پیشینه پژوهش:

کنکاش در مطالعات اخیر حاکی از آن است که تمامی پژوهش‌ها در خصوص هویت ایرانی-اسلامی به مطالعه میزان حضور افراد مختلف جامعه اعم از جوانان، دانشجویان، دانش‌آموزان و ... در اینترنت، فیس-بوک، توئیتر و دیگر شبکه‌های اجتماعی نوظهور پرداخته‌اند و اینکه این موارد چه تأثیری در تغییر و یا نوسازی مؤلفه‌های هویتی آنان داشته است. همچنین پژوهش‌هایی در خصوص ارزیابی مؤلفه‌های هویت ملی در کتاب‌های درسی مختلف در دوره‌ها و سال‌های متفاوت صورت گرفته است. اما کمتر پژوهشی به تبیین این موضوع پرداخته است که وب‌سایت‌ها و پایگاه‌های فرهنگی و علمی موجود در ایران، چه تأثیری می‌توانند در ایجاد، پایداری و تغییر مؤلفه‌های هویتی ایرانی-اسلامی جوانان داشته باشند. در حقیقت، نکته مهم و مورد تأکید این است که این سایت‌ها و پایگاه‌ها چگونه و به چه طریقی می‌توانند تأثیر مثبتی بر نحوه الگوگیری افراد از عناصر هویتی ارائه شده در آن‌ها داشته باشند. مبنای تجویزی و هنجاری این رویکرد این است که به جای اینکه نگران تأثیرپذیری سلبی جوانان از اینترنت و فیس‌بوک باشیم، بهتر است رویکردی

ایجابی در پیش گرفته و با ایجاد جذابیت‌های فراگیر در وب‌سایت‌های فرهنگی متناسب با مؤلفه‌های هویتی خود، کاربران را با این مؤلفه‌ها انس داد.

بدین ترتیب به دلیل اینکه تحقیقات تجربی اصیلی در زمینه پژوهش حاضر صورت پذیرفته است، تحقیق حاضر نتوانسته است از تحقیقات تجربی پیشین، بهره‌بهره را ببرد. در ذیل مطالعات انجام شده در زمینه‌هایی که تصور می‌رود به پژوهش حاضر نزدیک باشند، ارائه شده است.

چنانچه مومنی، حسین‌زاده، موسوی و سلیمان‌نژاد (۱۳۹۲) با مطالعه رابطه بین استفاده از اینترنت و هویت ملی کاربران به این نتیجه دست یافتند که هرچه کاربران، بیشتر از اینترنت استفاده می‌کنند، نمره هویت ملی آن‌ها رو به کاهش می‌گذارد.

نتیجه پژوهش ابوالقاسمی، نوروزی و طالب‌زاده (۱۳۹۲) نیز که به مطالعه تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده از منظر هویت دینی و ملی پرداخته، نشان داد که بین استفاده بیشتر دانشجویان از اینترنت و کم‌رنگ شدن ارزش‌های خانواده تأثیر مستقیم وجود دارد.

از جمله پژوهش‌هایی که در خصوص ارزیابی مؤلفه‌های هویت ملی و دینی در کتاب‌های درسی مختلف در دوره‌ها و سال‌های متفاوت صورت گرفته است، می‌توان به پژوهش‌های صالحی‌عمران، شکیباییان (۱۳۸۶)، داورشیخاوند (۱۳۸۶) و خسروانیان (۱۳۸۷) اشاره کرد. این پژوهش‌ها، تنها پژوهش‌هایی هستند که به ارزیابی جایگاه مؤلفه‌های هویتی ارائه شده در متون آموزشی پرداخته‌اند. به طور خلاصه، نتایج این پژوهش‌ها نشان داده است که بر هویت دینی و شاخص‌های مرتبط با مؤلفه‌های آن در کتاب‌های درسی پس از انقلاب در مقایسه با مؤلفه‌های هویت ایرانی تأکید بیشتری شده است.

۲- مفاهیم هویت

تفکیک مفاهیم هویت‌های ایرانی و اسلامی و انقلابی، همراه با مؤلفه‌های گوناگون آن‌ها، کار آسانی نیست و می‌بایست به مفاهیم و دیدگاه‌های مختلف در مورد این هویت‌ها توجه شود. البته با توجه به نظریات و رویکردهای مختلفی که در ایران وجود دارد، بسیاری از اندیشمندان، تفکیک هویت ایرانی و اسلامی و حتی انقلابی را بسیار دشوار می‌دانند.

این تفکیک و درهم‌تنیدگی را در بسیاری از مؤلفه‌های موجود میان هویت ایرانی و انقلابی و یا هویت دینی و انقلابی نیز می‌توان یافت؛ برای مثال، در تلقی از اینکه در دفاع مقدس، انگیزه اصلی دفاع، انگیزه دینی بوده یا انگیزه ملی هم در بنای آن برای دفاع از سرزمین موثر بوده است - که قطعاً هر دو انگیزه در دفاع مقدس نقش چشم‌گیری داشته‌اند - شاهد این درهم‌تنیدگی هستیم. در طول ۲۰۰ سال گذشته نیز این درهم‌آمیختگی هویت اسلامی و ایرانی در مقاطع مختلف تاریخی به وضوح دیده شده است؛ مانند جنگ‌های ایران و روس، نهضت تنباکو، نهضت مشروطه، نهضت ملی کردن صنعت نفت، انقلاب اسلامی، دفاع مقدس و

۳- هویت ایرانی: مفاهیم و مؤلفه‌ها

از نگاه برخی، منظور از هویت ایرانی، زندگی در سرزمینی مشترک به نام ایران، داشتن آداب و رسوم، و رفتارهای خاص که به آن‌ها نام فرهنگ ایرانی داده می‌شود، است (خسروانیان، ۱۳۸۷: ۹). همچنین آگاهی، تعلق خاطر و پایداری فرد به ارزش‌های ملی، اسطوره‌های ملی، نهادها و هنجارهای ملی، میراث فرهنگی، ارزش‌های مذهبی - دینی و موقعیت خاص جغرافیایی ایران، ملاک دارا بودن هویت ایرانی (رزازی فر، ۱۳۸۴: ۱۳۲) دانسته شده است. مقصود از مؤلفه‌های هویت ایرانی، ویژگی‌های ممتاز و تمایز بخش ارزشمندی است که ایرانی به آن‌ها تفاخر می‌کند و دیگران را به خاطر نداشتن آن‌ها متفاوت می‌بیند. از جمله این مؤلفه‌ها می‌توان به مؤلفه زبان و ادبیات فارسی اشاره کرد. زبان و ادبیات فارسی، آینه تمام‌نمای هویت ملی ایران است. ادبیات فارسی به ویژه شعر فارسی، عنصر اصلی و پایدار فرهنگ ایرانی است. در جهان امروز نیز ادبیات فارسی ارمغانی بس گرانبها و پرجاذبه و کالایی پرمشتری است. امروز نه تنها در سازمان ملل متحد بلکه اتفاقاً در اوج دوره مدرن و سورئال و پست مدرن و رئالیسم جادویی، زبان مولوی، نظامی، عطار و عین‌القضات کم‌کم بهتر فهمیده می‌شود و دنیای کنونی بیش از هر زمان دیگری نیاز خود را به این گنجینه سرشار از معنویت و هویت درک نموده است (قبادی، ۱۳۸۳). زبان یکی از ابزارهای مهم پیوند و همبستگی اقوام، گروه‌ها و طبقات ایران بوده و هست. تنوع جامعه ایرانی که از دوران امپراتوری هخامنشی، اشکانی و ساسانی تا امروز وجود داشته و دارد، از راه زبان پارسی به یگانگی و وحدت رسیده‌اند (فلاح، ۱۳۸۷: ۴).

تمدن و تاریخ در هویت ایرانی عبارت است از آگاهی مشترک افراد یک جامعه از گذشته تاریخی و احساس دلبستگی به آن. احساس هویت تاریخی و هم‌تاریخی پنداری، پیونددهنده نسل‌های مختلف به یکدیگر است که مانع جدا شدن یک نسل از تاریخش می‌شود، زیرا هر جامعه‌ای با هویت تاریخی خود تعریف و ترسیم می‌شود (معمار، ۱۳۷۸: ۱۷).

دانش تاریخی، به معنای آگاهی از مهمترین حوادث و شخصیت‌های تاریخی و تعلق خاطر تاریخی، به معنای وجود احساسات و عواطف مثبت و منفی نسبت به حوادث و وقایع و شخصیت‌های مثبت و منفی است که نتیجه آن، برخورد مثبت و افتخارآمیز با آن یا موفق دانستن فعالیت‌ها و اقدامات شخصیت‌های مؤثر در تاریخ کشور و احساس غرور یا ناراحتی و سرافکنندگی و تحقیر شدن است (صنیع اجلا، ۱۳۸۷: ۱۰۹). دلبستگی و تعلق خاطر به سرزمین مادری که با مرزهای معین مشخص می‌شود، مؤلفه‌های متعددی دارد که از آن جمله می‌توان به آمادگی برای دفاع از سرزمین، ارج نهادن به مناسبت‌های باستانی و ملی، علاقه و افتخار به مرز و بوم و پرچم و سرود ملی و ... اشاره کرد.

آمیختگی روزها، هفته‌ها و ماه‌های مختلف سال در فرهنگ ایران با مناسبت‌های مختلف تغییر و تحول فصل‌ها، آیین‌های دینی و مذهبی، آیین‌های ملی و میهنی، مناسبت‌ها و مراسم خانوادگی قسمت مهمی از آداب و سنن اجتماعی را تشکیل می‌دهند. جشن‌های نوروز، تیرگان، مهرگان و سده (یلدا) به شکل باستانی و اسطوره‌ای در کشور گرامی داشته می‌شود. بعلاوه، جشن و سرور اعیاد فطر، قربان، غدیر، میلاد پیامبر اکرم و

ائمه اطهار(س) که همراه با جهان اسلام برگزار می‌شود، جایگاه خاصی در سنت‌های اجتماعی دارند. همچنین سنت‌های خاص و آیینی ماه‌های مبارک رجب، شعبان، رمضان و ماه‌های محرم و صفر در میان مردم و زندگی عادی آنها، با اصول آموزشی و تربیتی ویژه‌ای به نسل‌های جدید انتقال می‌یابند (نوروزی، ۱۳۹۲: ۱۸۱).

هویت ایرانی در بعد سیاسی، در صورتی شکل می‌گیرد که افراد جامعه که از لحاظ فیزیکی و قانونی عضو یک نظام سیاسی هستند و داخل مرزهای ملی یک کشور زندگی می‌کنند، از لحاظ روانی هم خود را اعضای آن نظام سیاسی بدانند (قصری، ۱۳۷۷: ۲۴). از جمله مؤلفه‌های این بُعد می‌توان به تأثیرگذاری ایران در منطقه و جهان، استقلال کشور، تعهد به اهداف سند چشم‌انداز و ... اشاره کرد.

۴- هویت اسلامی: مفاهیم و مؤلفه‌ها

هویت اسلامی یعنی اعتقاد و التزام عملی به انجام دادن فرائض دین اسلام و نشان دادن رفتاری که فرد را از پیروان مذهب دیگر متمایز می‌سازد (خسروانیا، ۱۳۸۷: ۹). اعتقاد به باورهای دینی شامل اصول توحید، معاد، نبوت، عدل و امامت به عنوان اصول دینی - شیعی و نماز و زکات و روزه و ... به عنوان واجب و اعمالی مانند شهادت، ایثار و ... به عنوان ارزش‌های دینی است که در پژوهش حاضر مجموع آنها به مثابه هویت دینی تلقی می‌شود.

هویت اسلامی جزء ناگسستگی هویت ایرانیان است که به مفاهیم دین و مذهب ایرانیان توجه دارد. با ورود اسلام به ایران، این مقوله جزء پایه‌های محکم و کلی هویت ایرانیان محسوب می‌شود. دین اسلام اصول وارکانی دارد که اعتقاد و پایبندی به این اصول از آداب مسلمانی محسوب می‌شود. در مذهب تشیع، شیعیان افزون بر اعتقاد به سه اصل اسلامی توحید، نبوت و معاد به دو اصل دیگر نیز معتقدند و آن دو اصل عبارتند از: عدل و امامت. از میان مذاهب‌های اسلامی، مذهب تشیع در ایران بیشترین پیروان را به خود اختصاص داده و بیشترین تأثیر را بر فرهنگ و تمدن ایرانی به ویژه پس از تأسیس سلسله صفویه داشته است.

هویت اسلامی دارای شاخص‌ها و مؤلفه‌هایی است که با وقوف بر آن‌ها می‌توان به ابعاد آن پی برد. از جمله شاخص‌های مهم و بنیادی این هویت می‌توان به شاخص‌های اعتقادی، رفتاری، سیاسی، تاریخی و فرهنگی اشاره کرد که هر یک از آن‌ها مؤلفه‌ها و نماگرهایی را شامل می‌شود. در این بین شاخص اعتقادی با مؤلفه‌های اعتقاد به خدا، معاد، پیامبر و معصومین(س) (اصول دین) محوری‌ترین شاخص است. برنامه‌های عبادی، فرائض و رفتارهای دینی، مراسم مذهبی و التزام به احکام شرعی نیز از نمادها و مؤلفه‌های رفتاری هویت اسلامی است.

۱۸۷ ◆ اسلامی و انقلابی ...

تعلق خاطر به نمادهای اسلامی و اصول و پایبندی به فرهنگ و سبک زندگی اسلامی و خانواده محوری نیز از مؤلفه‌های فرهنگی هویت اسلامی است. ارزش‌ها و نمادهای اسلامی از مبانی، مفروضات و باورهای مکتبی و فرهنگی منشاء گرفته است، که آن‌ها را از سایر نمادها متمایز می‌سازد.

۵_ هویت انقلابی: مفاهیم و مؤلفه‌ها

با پیروزی انقلاب اسلامی و تأسیس جمهوری اسلامی، هویت انقلابی در یک گفت‌وگو مشترک با نیروهای اجتماعی و دولت انقلابی شکل گرفت. در هویت انقلابی که سازه‌های آن بر پایه‌های اسلام شیعی که مهمترین منبع ایجاد همبستگی مردم ایران بود، استوار شد. همچنین پیروزی انقلاب در ایران که ایدئولوژی و آرمانی دینی و مذهبی داشت، منجر به تغییرات گسترده‌ای در نظام آموزشی کشور گردید. بدین ترتیب دانشگاه‌ها و سایر نهادهای آموزشی جایگاه ویژه‌ای یافتند و رهبران انقلاب با وام‌گیری از راه-حل‌های اسلامی بر دگرگونی ساختارهای فرهنگی تأکید ورزیدند. یکی از جنبه‌های ضروری تحولات فرهنگی پس از انقلاب، معطوف به تغییر ساختارهای آموزشی به ویژه دانشگاه بود (زهیری، ۱۳۸۹: ۱۶۰-۱۵۳).

اگرچه هویت اسلامی دربردارنده همه شاخص‌های انقلابی نیز هست، اما به دلیل اهمیت خصوصیت انقلابی بودن در استمرار حیات نظام، بر هویت انقلابی به صورت مجزا تأکید ویژه‌ای شده است. چنانچه انقلاب اسلامی ایران در منطقه و سایر کشورهای اسلامی به عنوان الگو و شاخصی در زمینه مبارزه با استکبار، ایستادگی در برابر ستمگران، اتکا به رهبری دینی در ابعاد سیاسی و اجتماعی، داشتن روحیه ایثار و شهادت طلبی، اسلام‌گرایی و عدالت‌خواهی و دفاع از مظلومان، الهام‌بخش جنبش‌های آزادی‌بخش و احزاب سیاسی اسلامی بوده است.

از جمله شاخص‌ها و مؤلفه‌های مهم هویت انقلابی می‌توان به دشمن‌ستیزی و استکبارستیزی، حساسیت به جریانات سیاسی و اجتماعی، تعهد به حفظ انقلاب و نظام اسلامی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذاری بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای، حمایت از مستضعفان، اعتقاد و التزام به اندیشه‌های امام خمینی (ره) و اعتقاد به اصل ولایت فقیه اشاره کرد که از مفاهیم مرتبط با هویت انقلابی محسوب می‌گردند. در جریان انقلاب اسلامی ایران، امام (ره) با محور قرار دادن اسلام و هویت اسلامی به عنوان عامل برتر سیاسی باعث شکل‌گیری وحدت در کل جامعه اسلامی گردید (حصاری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱۲). توجه به آراء و آرمان‌های امام خمینی (ره) از آن روی اهمیت دارد که اندیشه و آثار ایشان مبنای قانون اساسی و کلیت ساختار اندیشه و عمل نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران است و تلاش در بازشناسی و شناساندن اندیشه‌های ایشان در شفاف کردن هویت انقلابی ایران اسلامی برای جوانان بسیار مفید و مؤثر خواهد بود.

انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، بدون تردید، نقش بسزایی در شکل‌گیری و تکوین هویت انقلابی داشته است. ایثار و فداکاری و شهادت‌طلبی، در متن رفتار جامعه انقلابی قرار داشته و خون شهیدان به تعبیر امام خمینی (ره) موجب بیمه شدن انقلاب و اسلام شده بود. جنگ تحمیلی توانست سازه‌های هویتی و ارزشی

جدیدی را وارد ذهنیت مردم ایران کند که هر یک توانستند تأثیر بسزایی در پیشبرد دفاع مقدس داشته باشد (درزی کلایی، ۱۳۹۱: ۱۵). دفاع مقدس از ویژگی‌های بی‌مانندی برخوردار بود که بخش عمده‌ای از آن مربوط به فضای سیاسی و مذهبی کشور در پرتو انقلاب اسلامی و رهبری امام خمینی (ره) بود. همچنین توجه ویژه به ولایت فقیه و روحانیت و مراجع تقلید از دیگر مؤلفه‌های مهم هویت انقلابی است.

نقش دانشگاه‌ها در پایداری هویت ایرانی - اسلامی

هویت ملی باید از ویژگی ظرافت و اصل خودآگاهی به وجود آن در میان یک ملت برخوردار باشد. در این میان، دولت با در اختیار داشتن رسانه‌ها، نهادهای فرهنگی و به ویژه آموزش رسمی می‌تواند در آگاهی بخشی و ترویج هویت مشترک نقش بسزایی ایفا کند (بک، ۲۰۰۶: ۶۰). دانشگاه‌ها از گرانباترین ذخایری شناخته می‌شوند که جامعه برای پیشرفت و توسعه در اختیار دارد. امروزه این مراکز در سطح جهان، به لحاظ دارا بودن دانش و فن، از اعتبار زیادی برخوردارند و از عوامل عمده دگرگونی اجتماعی به شمار می‌آیند. نهادهای آموزش عالی باید جوانان را برای تغییرات و دگرگونی‌های مداوم در جهان سراسر متحول امروزی آماده کنند. به همین دلیل، دانشگاه‌های معتبر نمی‌توانند صرفاً به صلاحیت فنی و علمی خود بسنده کنند، بلکه باید رسالت فرهنگی خود را با توجه به ساخت اجتماعی و فرهنگ بومی‌شان به انجام رسانند. دانشگاه‌های بزرگ جهان، فرهنگ‌ساز بوده و در برهه‌هایی از زمان، تأثیری ژرف بر تحولات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی داشته‌اند (نیستانی، ۱۳۹۲: ۱۶۱). دانشگاه‌ها و موسسات علمی و فرهنگی کشور برای ثبات و پایداری هویت ایرانی - اسلامی باید همواره در صدد دگرگونی ساخت‌های موجود و سازگاری با شرایط متغیر محیطی نوین در ارائه پاسخ‌ها و الگوهای ساختاری و کارکردی جدید به اعضا و دانشجویان خود باشند. این الگوی ساختاری - کارکردی به دلیل توجه کافی به ارزشهای ایرانی، اسلامی و انقلابی، در ایجاد و تغییر مؤلفه‌های هویتی دارای اهمیت بسیار است؛ به ویژه آنکه دانشگاه‌ها باید تلاش کنند تا میان رویکردهای هویتی فرهنگ محور، دین محور و دولت محور، پیوند و تعادل درستی برقرار سازند. بدین ترتیب دانشگاه‌ها به عنوان یکی از ارکان اصلی و فرهنگی کشور نقش تعیین‌کننده‌ای در حفظ هویت ملی و اثبات آن در جامعه جهانی خواهند داشت.

(د) روش پژوهش:

این پژوهش از نوع توصیفی است و در گروه پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. روش این تحقیق، تحلیل محتوا است. با استفاده از این روش به تحلیل محتوای کمی برنامه‌ها و فعالیت‌های ارائه شده در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران در یک دوره یکساله (دی‌ماه ۹۱ تا دی‌ماه ۹۲) پرداخته شد. گردآوری اطلاعات از طریق مراجعه مستقیم به ۱۳ وبسایت دانشگاهی مورد بررسی و مطابقت این صفحات با معیارها و مؤلفه‌های سیاهه واری که توسط محققان و از طریق مطالعه، جستجو و پیمایش در

ارزیابی مولفه‌های هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی ... ♦ ۱۸۹

متون و منابع علمی مختلف از جمله مؤلفه‌های موجود در شاخص‌های راهبردی هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی که در سند مؤلفه‌های هویت ایرانیان مصوب ۱۳۸۶ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و همچنین بهره‌گیری از سند شاخص‌های راهبردی، ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگی (۱۳۸۹) که توسط دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی تدوین شده و دیگر منابع تألیف شده در این خصوص، تنظیم شده بود، انجام گرفت. تعداد شاخص‌های هدف در این سیاهه ۱۸ مقوله و مؤلفه‌های تدوین شده ۴۲ مقوله است. سپس با استفاده از روش دلفی و مصاحبه با متخصصان به تحلیل کیفی مؤلفه‌ها پرداخته شد، تا ضرورت حضور آنها در ارزیابی وب‌سایت‌ها مشخص گردد. در نهایت، تک تک صفحات وب دانشگاه‌های مطالعه شده در بازه زمانی ذکر شده براساس سیاهه و آرسی بدست آمده و مؤلفه‌های استخراج شده مورد بررسی قرار گرفتند. این صفحات شامل صفحات اخبار و اطلاعیه‌ها، صفحات آموزشی و پژوهشی، صفحه معاونت فرهنگی و اجتماعی دانشگاه، صفحات مرتبط با دانشکده‌ها و... بودند که دانشجویان امکان ارتباط بیشتر و گسترده‌تری با آنها دارند. پس از پردازش اطلاعات، تجزیه و تحلیل اطلاعات به روش‌های آماری توصیفی انجام شد.

۵) یافته‌های پژوهش و پاسخ به پرسش‌ها

در این بخش یافته‌های پژوهش درباره ارزیابی میزان کاربرد مؤلفه‌های هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی در وب‌سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران ارائه می‌شود.

یک) هویت ایرانی:

در پاسخ به پرسش اول مبنی بر اینکه «به شاخص هویت ایرانی و مولفه‌های آن در وب‌سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران تا چه اندازه پرداخته شده است؟» این نتایج حاصل شد؛

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۱. توزیع فراوانی مؤلفه‌های هویت ایرانی

رتبه شاخص	درصد شاخص هدف	فراوانی	مؤلفه‌ها	شاخص هدف	شاخص راهبردی
۴۰/۶۹	۳/۶۵	۵	علاقه و افتخار به خط و زبان فارسی	زبان و ادبیات فارسی	هویت ایرانی
		۲۰	علاقه‌مندی به آثار ادبیات فارسی		
		۲۸	تجلیل از ادیبان و شاعران ایرانی		
	۶/۵	۵۷	آشنایی با حکما و دانشمندان و مفاخر ایران	تمدن و تاریخ	
		۳۷	آشنایی با حوادث و شخصیت‌های تاریخی ایرانی		
	۱۰/۴۴	۲۳	علاقه و افتخار به مرز و بوم ایران و آبادانی آن	سوزمین	
		۱۱	علاقه به پرچم و سرود ج.ا.ا.		
		۴۹	تمایل به دفاع از میهن در برابر تجاوز بیگانگان		
		۲۲	مناسبت‌های باستانی (عید نوروز، شب یلدا و ...)		
		۴۶	مناسبت‌های ملی (روز ملی خلیج فارس، روز انرژی هسته‌ای و ...)		
	۸/۰۲	۱۳	آشنایی با میراث فرهنگی و صنایع دستی	فرهنگ و میراث فرهنگی	
		۲۴	آشنایی با معماری ایرانی		
		۵	آشنایی با نمادها و اسطوره‌های ملی		
		۶۰	آشنایی با شهرها و اقوام ایران		
		۱۴	آشنایی با فرهنگ و روش زندگی ایرانی		
	۶/۵	۶	علاقه به مردم ایران	اجتماعی	
		۲۹	احساس وجود انسجام، همبستگی و همدلی بین مردم		
		۵۹	گرامیداشت‌های تقویمی (روز زن، مادر، پدر، دانشجو، دختر و ...)		
	۵/۵۳	۲۱	تلقی از تاثیرگذاری ایران در منطقه و جهان	سیاسی	
		۱۸	تلقی از مستقل بودن کشور		
		۳۴	احساس غرور و رضایت از ایرانی بودن		
۷		تعهد به اهداف سند چشم‌انداز کشور			
۴۰/۶۹	۵۸۸	جمع کل فراوانی			

ارزیابی مولفه‌های هویت ایرانی- اسلامی و انقلابی ... ♦ ۱۹۱

نتایج به دست آمده از جدول ۱ نشان می‌دهد که به مفهوم هویت ایرانی در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران (با ۶ شاخص هدف و ۲۳ مؤلفه) ۵۸۸ بار اشاره شده است، که ۴۰/۶۹ درصد کل فراوانی‌ها را شامل می‌شود. از این میان به شاخص زبان و ادبیات فارسی ۳/۶۵ درصد، تمدن و تاریخ ۶/۵ درصد، سرزمین ۱۰/۴۴ درصد، میراث فرهنگی ۸/۰۲ درصد، اجتماعی ۶/۵ درصد و شاخص سیاسی ۵/۵۳ درصد اشاره شده است.

بالاترین میزان شاخص هدف مربوط به شاخص سرزمین با ۱۰/۴۴ درصد و کمترین آن مربوط به شاخص زبان و ادبیات فارسی با ۳/۶۵ درصد است. در بررسی مؤلفه‌ها نیز کمترین توجه به مؤلفه‌های آشنایی با نمادها و اسطوره‌های ملی و علاقه و افتخار به خط و زبان فارسی با فراوانی ۵ و بیشترین توجه به مؤلفه گرامیداشت‌های تقویمی با فراوانی ۵۹ بوده است.

دو) هویت اسلامی

در پاسخ به پرسش دوم مبنی بر اینکه «به شاخص هویت دینی و اسلامی و مؤلفه‌های آن در وب-سایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران تا چه اندازه پرداخته شده است؟» این نتایج حاصل شد:

جدول ۲. توزیع فراوانی مولفه‌های هویت اسلامی

رتبه شاخص	درصد شاخص هدف	فراوانی	مولفه‌ها	شاخص هدف	شاخص راهبردی	
۴۰/۳۴	۸/۶۵	۱۹	اعتقاد به اصول دین	اعتقادی	هویت اسلامی	
		۱۰۶	اعتقاد و احترام به قرآن کریم			
	۱۸/۸۹	۹۷	التزام به فروع دین و شعائر و مناسک دینی (مراسم اعتکاف و عمره، دعای کمیل، نماز جماعت و ...)	رفتاری		
		۸۷	برگزاری مراسم مذهبی به مناسبت سوگواری‌ها و شهادت			
		۶۷	برگزاری مراسم به مناسبت اعیاد مذهبی و جشن‌های رمضان			
		۲۲	التزام به احکام شرعی (حجاب و...)			
	۲/۵	۲۲	برگزاری نشستها و مراسم درباره هویت سیاسی اسلام	سیاسی		
		۱۵	بیانیه‌ها و مراسم درباره هتک حرمت مقدسات، پیامبر و ائمه (ع)			
	۶/۷۸	۲۸	تعلق خاطر به نمادهای اسلامی	فرهنگی		
		۷۰	برگزاری مراسم و سخنرانی درباره اصول پایبندی به فرهنگ و سبک زندگی اسلامی و تربیت دینی			
	۳/۴۶	۳۲	آگاهی از سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)	تاریخی		
		۱۸	نشستها و مراسم درباره حوادث و وقایع تاریخ اسلام و شیعیان			
	۴۰/۳۴	۵۸۳	جمع کل			

همانطور که جدول ۲ نشان می‌دهد به مفهوم هویت اسلامی در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران (با ۵ شاخص هدف و ۱۲ مؤلفه) ۵۸۳ بار اشاره شده است که ۴۰/۳۴ درصد کل فراوانی‌ها را شامل می‌شود. از این میان به شاخص اعتقادی با ۸/۶۵ درصد، رفتاری ۱۸/۸۹ درصد، سیاسی ۲/۵ درصد، فرهنگی ۶/۷۸ درصد و تاریخی ۳/۴۶ درصد اشاره شده است.

بالاترین میزان شاخص هدف، مربوط به شاخص رفتاری با ۱۸/۸۹ درصد و کمترین آن مربوط به شاخص سیاسی با ۲/۵ درصد است. در بررسی مؤلفه‌ها نیز کمترین توجه به مؤلفه بیانیه‌ها و مراسم هتک حرمت به مقدسات، پیامبر و ائمه (ع) با فراوانی ۱۵ و بیشترین توجه به مؤلفه اعتقاد و احترام به قرآن کریم با ۱۰۶ فراوانی بوده است.

سه) هویت انقلابی

در پاسخ به پرسش سوم مبنی بر اینکه «به شاخص هویت انقلابی و مؤلفه‌های آن در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران تا چه اندازه پرداخته شده است؟» این نتایج حاصل شد؛

جدول ۳. توزیع فراوانی مؤلفه‌های هویت انقلابی

رتبه شاخص	درصد شاخص هدف	فراوانی	مؤلفه‌ها	شاخص هدف	شاخص راهبردی
۱۸/۹۶	۲/۴۹	۳۶	اعتقاد به مستکبر بودن آمریکا و اسرائیل	استکبارستیزی	هویت انقلابی
	۱/۳۱	۱۹	حمایت از مظلومان	حمایت از مستضعفان	
	۳/۲۵	۴۷	تعهد به نظام و پابندی به آن	تعهد به حفظ نظام	
	۴/۴۲	۶۴	تجلیل از شهدا، جانبازان و آزادگان	ایثار و شهادت طلبی	
	۱/۷۳	۲۵	اعتقاد به اصل ولایت فقیه	التزام به ولایت فقیه	
	۲/۹	۴۲	علاقه به امام خمینی (ره) و آرمان‌های ایشان	اعتقاد به امام خمینی (ره)	
		۲۲	آشنایی با تاریخ انقلاب	آگاهی به تاریخ انقلاب و دفاع مقدس	
	۲/۸۳	۱۹	آشنایی با تاریخ دفاع مقدس		
	۱۸/۹۶	۲۷۴	جمع کل		

ارزیابی مولفه‌های هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی ... ♦ ۱۹۳

نتایج به دست آمده از جدول ۳ نشان می‌دهد که به مفهوم هویت انقلابی در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران (با شاخص هدف و ۸ مؤلفه) ۲۷۴ بار اشاره شده است که ۱۸/۹۶ درصد کل فراوانی‌ها را شامل می‌شود. از این میان به شاخص استکبارستیزی با ۲/۴۹ درصد، حمایت از مستضعفان ۱/۳۱ درصد، تعهد به حفظ نظام ۳/۲۵ درصد، ایثار و شهادت‌طلبی ۴/۴۲ درصد، التزام به ولایت فقیه ۱/۷۳ درصد، اعتقاد به امام خمینی (ره) ۲/۹ درصد و آگاهی به تاریخ انقلاب و دفاع مقدس ۲/۸۳ درصد اشاره شده است. بالاترین میزان شاخص هدف مربوط به شاخص ایثار و شهادت‌طلبی با ۴/۴۲ درصد و کمترین آن مربوط به شاخص حمایت از مستضعفان با ۱/۳۱ درصد است. در بررسی مؤلفه‌ها نیز کمترین توجه به مؤلفه حمایت از مستضعفان و آشنایی با تاریخ دفاع مقدس با فراوانی ۱۹ و بیشترین توجه به مؤلفه تجلیل از شهدا، جانبازان و آزادگان با فراوانی ۶۴ بوده است.

چهار) مقایسه میان شاخص‌های هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی

در پاسخ به پرسش چهارم مبنی بر اینکه «بر کدام یک از شاخص‌های هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی، بیشتر از دیگر مؤلفه‌ها تأکید شده است؟» این نتایج حاصل شد؛

جدول ۳. توزیع فراوانی مولفه‌ها به تفکیک هویت‌ها

رتبه شاخص	فراوانی	شاخص راهبردی
۴۰/۶۹	۵۸۸	هویت ایرانی
۴۰/۳۴	۵۸۳	هویت اسلامی
۱۸/۹۶	۲۷۴	هویت انقلابی
۱۰۰	۱۴۴۵	جمع کل

همانطور که یافته‌های جدول ۴ نشان می‌دهد وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران در دوره‌ای یکساله در مجموع به سه شاخص هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی (با ۱۸ شاخص هدف و ۴۲ مؤلفه) ۱۴۴۵ بار اشاره داشته‌اند که از این میان، هویت ایرانی با ۴۰/۶۹ درصد از بالاترین رتبه در میان شاخص‌ها برخوردار است، پس از آن هویت اسلامی با ۴۰/۳۴ درصد و هویت انقلابی با ۱۸/۹۶ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

و) نتیجه‌گیری:

هدف این مقاله پاسخ به این سوال بود که آیا وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران در پرداختن به مقوله‌های هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی یکسان عمل کرده‌اند یا اینکه نتایج نسبتاً متفاوتی برای مؤلفه‌های هویتی مطرح شده دارند. برای پاسخ به این سوال ابتدا مؤلفه‌های هویتی فعال در هر یک از شاخص‌ها، شناسایی و بازبینی و سپس تجزیه و تحلیل شد.

نتایج بیانگر آن است که دانشگاه‌های دولتی شهر تهران توانسته‌اند تا حدودی در فضای مجازی رسالت خود را به خوبی انجام دهند و از طریق وبسایت‌های خود که درجه و درگاه ورود به فضای مجازی است در جهت شناساندن و حفظ هویت ایرانی-اسلامی نقش مهمی ایفا کنند. توجه به مؤلفه‌های هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی در این وبسایت‌ها آشکار است، اما این توجه متوازن و متعادل نیست؛ چنانکه با توجه به نتایج به دست آمده شاخص‌های هویت ایرانی و اسلامی با ۴۰/۶۹ و ۴۰/۳۴ درصد، بیشتر از شاخص هویت انقلابی با ۱۸/۹۶ درصد بوده است. البته این نکته را نباید از نظر دور داشت که بسیاری از مؤلفه‌های هویت انقلابی، نزدیکی بسیاری با هویت اسلامی و مؤلفه‌های مطرح شده در آن دارد، اما این پژوهش به دلیل اهمیت ویژه هویت انقلابی که در پایداری و حفظ نظام دارد، تأکید جداگانه‌ای بر آن نموده است. اما با این همه، این به شاخص مهم در وبسایت‌های دانشگاه‌های دولتی تهران کمتر توجه شده است. نادیده گرفتن مؤلفه‌های هویت انقلابی در وبسایت‌های دانشگاه‌های تهران و کم‌رنگ جلوه دادن آن شاید به دلیل وارد نشدن دانشجویان در فعالیت‌های سیاسی و هدایتشان به سمت و سوی مسائل علمی، پژوهشی و فرهنگی باشد، اما کم‌توجهی به فرهنگ و باورهای انقلابی، نوعی بیگانگی و عدم-سازگاری با دستاوردهای انقلاب را در میان جوانان و دانشجویان سبب خواهد شد.

یافته‌های این تحقیق، نکات مختلفی را نشان می‌دهد که هم‌گویی برخی ضعف‌ها و هم منعکس‌کننده پاره‌ای از موفقیت‌هاست؛

با توجه به درصدهای نزدیک به هم در هویت ایرانی و اسلامی این نکته متبادر می‌شود که دانشگاه‌های دولتی به خوبی توانسته‌اند مؤلفه‌های مطرح شده در هویت‌های ایرانی و اسلامی را به طور متوازن برای دانشجویان و جوانان در وبسایت‌های خود نهادینه کنند. بدین ترتیب آنها توانسته‌اند در فضای مجازی هم به حفظ هویت دینی، اسلامی و شیعی بپردازند و هم هویت پیش از اسلام و عناصر قدیم و ارزشمند فرهنگ و تمدن ایرانی را زنده نگه دارند.

در حیطه نتایج به دست آمده در مؤلفه‌های هویت ایرانی، شاخص زبان و ادبیات فارسی، کمترین نتایج را به خود اختصاص داده است، با توجه به اهمیت بسیار این شاخص در حفظ هویت ایرانی، نتایج نمایانگر آن است که دانشگاه‌های دولتی در این خصوص بسیار ضعیف عمل کرده‌اند، بنابراین ضروری است سیاستگذاران فرهنگی آموزش عالی به بازنگری سیاست‌ها و افزایش فعالیت‌های فرهنگی دانشگاه‌ها در این زمینه مبادرت ورزند.

در بررسی نتایج شاخص‌های هویت اسلامی نیز، شاخص هویت سیاسی با مؤلفه‌های هویت سیاسی اسلام و صدور بیانیه‌ها و برپایی مراسم درباره هتک حرمت مقدسات، پیامبر اسلام و ائمه (ع) کمترین توجه را به خود اختصاص داده است. همچنین میزان توجه به شاخص تاریخی هویت اسلامی، بسیار محدود و مقطعی بوده است.

ارزیابی مولفه‌های هویت ایرانی - اسلامی و انقلابی ... ♦ ۱۹۵

همچنین شاخص رفتاری در هویت اسلامی که انعکاس‌دهنده اجرای مناسک و آیین‌های دینی در یک جامعه مذهبی است، جلوه و برجستگی بیشتری در مقایسه با شاخص سرزمین که آن‌هم حاوی آیین‌ها و مراسم سنتی در هویت ایرانی است، داشته است. اما به این نکته نیز باید توجه کرد که ارائه برنامه‌های نمادین و روینایی مذهبی به صرف فراوانی بالا، تأثیر چندانی در شکل‌گیری هویت اسلامی موفق نخواهد داشت، به همین منظور غنی‌سازی این برنامه‌ها همراه با ارائه معرفت و شناخت اقناعی، عامل مهمتری در شکل‌گیری و تقویت هویت اسلامی جوانان خواهد بود.

از سوی دیگر، یافته‌ها نشان می‌دهد که رویکرد دانشگاه‌های کشور در سال‌های اخیر، علاوه بر آموزشی و پژوهشی بودن، سمت و سوی فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نیز دارد. به عنوان مثال برگزاری کرسی‌های آزاداندیشی در این سال‌ها و مباحث مطرح شده در آن‌ها، پیوند استواری با مقولات فرهنگی و هویت ایرانی و اسلامی دارند که می‌توانند نقش مهمی در بازتولید مؤلفه‌های فرهنگ ایرانی - اسلامی و رفع نیازهای آن داشته باشد. مطمئناً کانون‌های علمی، فرهنگی و هنری و نشست‌های دینی و فرهنگی برگزار شده در دانشگاه‌ها، می‌تواند یکی از مناسب‌ترین بسترهای موجود برای ایجاد ارتباط، تحول و پایداری هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی در میان جوانان و دانشجویان باشد.

با توجه به نتایج حاصل از مطالعه، پیشنهاد می‌شود که متصدیان با خط مشی‌گذاری پویا و آینده‌نگر در تعریف برنامه‌ها و فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، نیازهای دانشجویان را شناسایی کرده و با بهره‌گیری از تجارب کارشناسان و متخصصان امور فرهنگی، ادبی، تاریخی، هنری، سیاسی و علمی، این فضا را به سمت تولید محتوای مناسب در قالب‌های جذاب که متناسب با سلیقه جوانان باشد سوق داده و در راستای درونی‌سازی آنها اقدام کنند. از این رو باید تمهیداتی اندیشید تا با استفاده از شیوه‌های مختلف، دانشجویان با ابعاد و مؤلفه‌های هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی آشنا شده، و زمینه‌های پذیرش جامع برای آنها فراهم شود.

در دوره‌ای که اپلیکیشن‌های موبایل و شبکه‌های اجتماعی به شدت رو به گسترش هستند، هرچه تعاملی‌تر شدن وب‌سایت‌های دانشگاهی همراه با تولید محتوای مضامین و درونمایه‌های هویت ایرانی - اسلامی، حداقل کاری است که در راستای معرفی مؤلفه‌های هویتی به دانشجویان می‌تواند باعث تثبیت یا تقویت این مؤلفه‌ها در محیط آکادمیک شود. تشکیل حلقه‌ها یا تالارهای اجتماعی مجازی از دانشجویان، اساتید، فعالان فرهنگی و... که موجب هم‌افزایی در امور و مشارکت‌های فرهنگی، علمی، سیاسی و پژوهشی و تسهیل ارتباطات علمی و فرهنگی موثر بین دانشجویان و اساتید و فعالان دانشگاهی می‌شود، نیز از مزایای توسعه بهینه آن در وب‌سایت‌های دانشگاهی خواهد بود. جریان داشتن هویت ایرانی - اسلامی در برنامه‌ها و فعالیت‌های گوناگون غیردرسی دانشگاه، تدوین کتب دانشگاهی با توجه به منطق هویت اسلامی - ایرانی، فراهم‌سازی

۱۹۶ ◊ فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۱۱

تمهیدات لازم برای آشنایی هرچه بیشتر مدیران دانشگاه‌ها و استادان با زوایای گوناگون هویت اسلامی- ایرانی، از جمله اقدامات مناسب در ترغیب، تشویق و آشنایی دانشجویان با مؤلفه‌های هویتی ایرانی و اسلامی خواهد بود.

منابع

- ابوالقاسمی، محمود؛ نوروزی، عباسعلی؛ طالب‌زاده‌نوریان، محسن (۱۳۹۲)، تأثیر اینترنت بر ارزشهای خانواده؛ از منظر هویت دینی و ملی. فصلنامه مطالعات ملی، ۱۴ (۵۵)
- بهرامی‌کمیل، نظام (۱۳۸۸). نظریه رسانه‌ها (جامعه‌شناسی ارتباطات). تهران: کویر
- خسروانیان، حمیدرضا (۱۳۸۷). ترسیم هویت ملی (ایرانی) در کتاب‌های درسی تاریخ متوسطه از سال ۱۳۴۳-۱۳۸۵ تا ۶. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ایران‌شناسی. دانشگاه شهید بهشتی و بنیاد ایران‌شناسی.
- دبیری مهر، امیر (۱۳۹۲). تحولات نوین و ارتباطات و رهیافت‌های رسانه‌ای ارتقای امنیت ملی و صیانت از هویت ملی. فصلنامه مهندسی فرهنگی، ۸ (۷۵)
- درزی کلایی، محمدرضا؛ آفاحسینی، علیرضا (۱۳۹۱). جنگ تحمیلی و شکل‌گیری هویت جدید معنوی. فصلنامه مطالعات ملی، ۱۴ (۵۵)
- رزازی‌فر، افسر (۱۳۸۴). الگوی جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران، همبستگی ملی در ایران. فصلنامه مطالعات ملی، ۲ (۵)
- زهیری، علیرضا (۱۳۸۹). جمهوری اسلامی و مسئله هویت. تهران: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
- سورین، ورنر و جیمز تانکارد (۱۳۸۶). نظریه‌های ارتباطات، ترجمه علیرضا دهقان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- کارگروه تدوین شاخص‌های فرهنگی (۱۳۸۹). شاخص‌های راهبردی، ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگی، ویراست سوم، تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی
- صالحی‌عمران، ابراهیم؛ طناز شکیبیان (۱۳۸۶). بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هویت ملی در کتاب‌های درسی دوره آموزش ابتدایی. فصلنامه مطالعات ملی، ش ۲۹.
- صنیع‌اجلال، مریم (۱۳۸۴). درآمدی بر فرهنگ و هویت ایرانی. تهران: تمدن ایرانی
- فلاح، مرتضی (۱۳۸۷). نقش زبان فارسی در گسترش هویت ملی و فرهنگی ایران. فصلنامه مطالعات ملی، ۹ (۲)
- قبادی، ح؛ غیاث‌الدین. م. (۱۳۸۳). "ظرفیت‌های ادبیات فارسی در بازیابی هویت ایرانی" در: هویت در ایران، به کوشش علی‌اکبر علیخانی، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی
- قیصری، نورالله (۱۳۷۷). قومیت عرب خوزستان و هویت ملی در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات راهبردی، پیش شماره ۱
- کستلز، مانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، جلد اول (ظهور جامعه شبکه‌ای)، ترجمه احمد علیقلیان، افشین خاکباز. تهران: طرح نو
- معمار، رحمت‌اله (۱۳۷۸). سنجش و گرایش به هویت تاریخی. تهران: اداره کل مطالعات مرکز تحقیقات و بخش برنامه‌ای سازمان صدا و سیما.

- مومنی، حسن؛ حسین زاده، علی حسین؛ موسوی، علی؛ سلیمان نژاد، محمد (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین استفاده از اینترنت و هویت ملی کاربران. فصلنامه مهندسی فرهنگی، ۸ (۷۶)
- نوروزی، حسن (۱۳۹۲). ارزیابی عملکرد شبکه اشراق در تقویت هویت وهمبستگی ملی. مطالعات ملی، ۱۴ (۵۵)
- نیستانی، محمدرضا؛ رامشگر، ریحانه (۱۳۹۲). نقش فعالیت‌های فرهنگی دانشگاه‌ها در توسعه فرهنگی جامعه. فصلنامه مهندسی فرهنگی، ۸ (۷۶)
- هرمز، مهرداد (۱۳۷۹). مقدمه‌ای بر نظریات و مفاهیم ارتباطات جمعی، تهران: نشر فاران.
- The Club of Rome (2003). **Forwards a new age of information and knowledge for all**. Geneva, Humburg: general publish.
- Black S., Mark (2006); **Political Geography**, London: Routledge

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی